

TURKIY XALQLAR MADANIYATIDA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARIDA AYOL OMILINING FALSAFIY TAHLILI

Najmidinova Guzal Axlitdinovna

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti,

Bahouddin Naqshband ilmiy-tadqiqot

markazi yetakchi ilmiy xodimi,

E-mail: najmidinovaguzal2024@gmail.com

+998909898884

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18662138>

Annotatsiya: Mazkur maqolada turkiy xalqlar madaniyatida yuz berayotgan transformatsiya jarayonlari ayol omili prizmasi orqali ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda madaniy transformatsiya tushunchasining falsafiy mazmuni ochib berilib, an’ana va modernlik o’rtasidagi dialektik munosabatlar kontekstida ayolning jamiyatdagi o’rni va mavqeidagi o’zgarishlar yoritiladi. Shuningdek, ayol omilining madaniy tiklanish, ijtimoiy yuksalish va barqaror taraqqiyot jarayonlaridagi roli tahlil qilinadi. Maqolada O‘zbekiston, Turkiya va Ozarbayjon misolida turkiy xalqlarga xos madaniy qadriyatlar tizimida ayol obrazining tarixiy va zamonaviy talqinlari qiyosiy asosda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari turkiy jamiyatlarda ayol subyektivligining kuchayishi madaniy transformatsiyaning muhim falsafiy omillaridan biri ekanini asoslab beradi hamda xotin-qizlarning ilmiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlardagi faolligini oshirish zaruratini falsafiy nuqtai nazardan ochib beradi.

Kalit so‘zlar: madaniy transformatsiya, ayol omili, turkiy xalqlar, ijtimoiy-falsafiy tahlil, gender va madaniyat, an’ana va modernlik, madaniy tiklanish, taraqqiyot.

Аннотация: В данной статье анализируются процессы трансформации, происходящие в культуре тюркских народов, с социально-философской точки зрения через призму женского фактора. Исследование раскрывает философское содержание концепции культурной трансформации и освещает изменения в роли и статусе женщин в обществе в контексте диалектической связи между традицией и современностью. Также анализируется роль женского фактора в процессах культурного возрождения, социального подъема и устойчивого развития. В статье рассматриваются исторические и современные интерпретации образа женщины в системе культурных ценностей, специфичных для тюркских народов, на примере Узбекистана, Турции и Азербайджана на сравнительной основе. Результаты исследования подтверждают, что усиление женской субъективности в тюркских обществах является одним из важных философских факторов культурной трансформации и выявляют необходимость повышения активности женщин в научных, социальных и культурных процессах с философской точки зрения.

Ключевые слова: культурная трансформация, женский фактор, тюркские народы, социально-философский анализ, гендер и культура, традиция и современность, культурное возрождение, развитие.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Abstract: *This article analyzes the transformation processes taking place in the culture of the Turkic peoples from a socio-philosophical perspective through the prism of the female factor. The study reveals the philosophical content of the concept of cultural transformation and highlights changes in the role and status of women in society in the context of the dialectical relationship between tradition and modernity. It also analyzes the role of the female factor in the processes of cultural revival, social upliftment and sustainable development. The article examines the historical and modern interpretations of the image of women in the system of cultural values specific to the Turkic peoples on the example of Uzbekistan, Turkey and Azerbaijan on a comparative basis. The results of the study substantiate that the strengthening of female subjectivity in Turkic societies is one of the important philosophical factors of cultural transformation and reveals the need to increase the activity of women in scientific, social and cultural processes from a philosophical point of view.*

Keywords: *cultural transformation, female factor, Turkic peoples, socio-philosophical analysis, gender and culture, tradition and modernity, cultural revival, development*

Asosiy qism

Madaniy transformatsiya jamiyat taraqqiyotining murakkab va ko‘p qirrali jarayoni bo‘lib, u ijtimoiy ong, qadriyatlar tizimi, an‘analar va ijtimoiy rollarning yangilanishi bilan tavsiflanadi. Ijtimoiy-falsafiy yondashuvda madaniy transformatsiya tarixiy merosni saqlagan holda zamonaviy ijtimoiy ehtiyojlarga moslashish jarayoni sifatida talqin etiladi [1]. Ushbu jarayonda shaxs va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar yangicha mazmun kasb etadi.

Turkiy xalqlar madaniyatida transformatsiya jarayonlari an‘ana va modernlik o‘rtasidagi dialektik muvozanat asosida shakllanib, unda ayol omili muhim ijtimoiy va madaniy subyekt sifatida namoyon bo‘ladi [2]. Ayolning ijtimoiy hayotdagi mavqeining o‘zgarishi madaniy yangilanishning muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston misolida ayol omilining madaniy transformatsiyadagi o‘rni

O‘zbekiston jamiyatida madaniy transformatsiya jarayonlari milliy qadriyatlar va zamonaviy taraqqiyot tamoyillarining uyg‘unlashuvi asosida kechmoqda. Bu jarayonda ayolning ijtimoiy faolligi, ta‘lim va ilm-fandagi ishtiroki tobora ortib bormoqda. Ayolning oilaviy institutdagi an‘anaviy roli bilan bir qatorda, uning ijtimoiy va madaniy subyektivligi mustahkamlanmoqda [3].

Falsafiy nuqtai nazardan, O‘zbekistonda ayol omilining kuchayishi madaniy tiklanish va barqaror taraqqiyotning muhim sharti sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayolning madaniy merosni avloddan-avlodga yetkazuvchi subyekt sifatidagi o‘rni bilan birga, zamonaviy ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etishi transformatsiyaning muhim omiliga aylanmoqda [4].

Turkiya tajribasida ayol va madaniy modernizatsiya

Turkiya jamiyatida madaniy transformatsiya jarayonlari modernizatsiya va sekulyarizm g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq holda shakllangan. Ushbu jarayonda ayolning ijtimoiy hayotdagi mavqeining o‘zgarishi jamiyat modernizatsiyasining asosiy ko‘rsatkichlaridan biri sifatida baholanadi [5]. Ayolning ta‘lim, siyosat va madaniyat sohalaridagi faolligi jamiyatning yangilanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Ijtimoiy-falsafiy jihatdan qaralganda, Turkiyada ayol omili madaniy transformatsiyaning harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo‘lib, an‘anaviy qadriyatlar va zamonaviy dunyoqarash

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi [6]. Bu holat turkiy jamiyatlar uchun umumiy bo‘lgan madaniy transformatsiya modelining shakllanishiga xizmat qiladi.

Ozarbayjon jamiyatida ayol omili va madaniy o‘zgarishlar

Ozarbayjon jamiyatida madaniy transformatsiya jarayonlari milliy o‘zlikni saqlagan holda global madaniy makonga integratsiyalashuv asosida kechmoqda. Bu jarayonda ayolning madaniy va ijtimoiy hayotdagi ishtiroki jamiyatning modernlashuv darajasini belgilovchi muhim omil hisoblanadi [7].

Falsafiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, Ozarbayjonda ayolning madaniy subyektivligi jamiyat taraqqiyotining muhim ko‘rsatkichiga aylanib, madaniy transformatsiyaning barqarorligini ta‘minlamoqda. Ayolning an‘anaviy va zamonaviy rollarini uyg‘unlashtirishi jamiyatda madaniy uzviylikni saqlashga xizmat qilmoqda [8].

Amaliy tavsiyalar

Turkiy xalqlar madaniyatida ayol omilining madaniy transformatsiyaga ta‘siri tadqiqot natijalarida yaqqol namoyon bo‘ldi. Bu jarayon O‘zbekiston, Turkiya va Ozarbayjon misolida ayollarning ijtimoiy, madaniy va ilmiy faolligi bilan bog‘liq ekanligi aniqlangan. Shu asosda, madaniy tiklanish va taraqqiyot jarayonlarida ayolning rolini kuchaytirish uchun quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. **Ta‘lim va ilm-fandagi ayol faolligini oshirish.** Ayollarning ilmiy va madaniy sohalarda ishtiroki madaniy transformatsiyaning muhim omili hisoblanadi. Shu bois, grantlar, stipendiyalar va ilmiy loyihalarda ayollarning kengroq ishtirok etishini rag‘batlantirish tavsiya etiladi.

2. **Madaniy merosni saqlash va uzatishda ayolning rolini mustahkamlash** Ayol jamiyatda madaniy qadriyatlarni avloddan-avlodga yetkazuvchi subyekt sifatida faol rol o‘ynaydi. Mahalliy madaniy markazlar va kutubxonalarda ayollar uchun kurslar, seminarlar va madaniy loyihalar tashkil etish bu rolni mustahkamlashga xizmat qiladi.

3. **Ijtimoiy faollik va gender tengligini rag‘batlantirish** Jamiyatda ayollarning siyosiy, madaniy va ijtimoiy hayotdagi ishtirokini oshirish uchun gender siyosatini rivojlantirish, ayollar kengashlari va madaniy forumlar tashkil etish tavsiya etiladi.

4. **Zamonaviy va an‘anaviy rollarni uyg‘unlashtirish** Ayolning oilaviy va ijtimoiy roli uyg‘unlashuvi madaniy transformatsiyaning barqarorligini ta‘minlaydi. Ta‘lim va madaniyat dasturlarida ushbu yondashuvni asosiy prinsip sifatida qo‘llash tavsiya qilinadi.

5. **Madaniy transformatsiyani monitoring qilish va baholash tizimi** Ayol omilining madaniy transformatsiyaga ta‘sirini baholash uchun monitoring tizimi ishlab chiqish, natijalarni tahlil qilish va davlat hamda ilmiy markazlar tomonidan qo‘llab-quvvatlash tavsiya etiladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqotda turkiy xalqlar madaniyatida yuz berayotgan transformatsiya jarayonlari ayol omili nuqtai nazaridan ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, madaniy transformatsiya jarayonlari an‘ana va modernlik o‘rtasidagi dialektik munosabatlar asosida shakllanib, unda ayol muhim madaniy va ijtimoiy subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston, Turkiya va Ozarbayjon misolida olib borilgan qiyosiy tahlil ayol omilining madaniy tiklanish, ijtimoiy yuksalish va barqaror taraqqiyot jarayonlaridagi ahamiyatini ochib berdi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Falsafiy nuqtai nazardan, ayolning madaniy subyektivligining kuchayishi jamiyatda ijtimoiy ongning yangilanishi va madaniy uzviylikning saqlanishiga xizmat qilmoqda. Turkiy xalqlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ayolning ta’lim, ilm-fan va madaniyat sohalaridagi faolligi madaniy transformatsiyaning muhim harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. Ushbu holat xotin-qizlarning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rnini yanada mustahkamlash zaruratini ijtimoiy-falsafiy jihatdan asoslab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Гусейнов А. А. Философия культуры. – Москва: Наука, 2010.
2. Юлдашев Б. Туркий халқлар маданияти ва ижтимоий тараққиёт. – Тошкент: Академия, 2020.
3. Абдуллаева М. Ижтимоий-фалсафий тафаккурда маданият масалалари. – Тошкент: Фан, 2018.
4. Каримов И. А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008.
5. Toktaş Ş. Gender, Modernity and Culture in Turkey. – London: Routledge, 2015.
6. Göle N. Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme. – İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
7. Алиева Ф. Гендер ва жамият: фалсафий таҳлил. – Боку: ЭЛМ, 2017.
8. Eisenstadt S. N. Tradition, Change and Modernity. – New York: Wiley, 1973.